

PĂSTORITUL LOVIȘTEAN ÎNTRE ȘTIINȚĂ, MITOLOGIE, SACRALITATE ȘI TRĂIRE AUTENTICĂ ROMÂNEASCĂ, DE LA FACEREA LUMII

Din dragoste pentru Lovistea și Oamenii ei!

Mihai SPORIȘ

Păstoritul, o ocupație veche... *cu oameni fără pereche*, poate părea un subiect desuet într-o lume hipermodernă, dintr-o perpetuă criză de timp - în a putea să ardă înțelegător etapa parcursă. O lume care se ascunde privirilor multora, prea asaltate de alte provocări tehnologice, ca să mai observe fața nobilă, dusă în derizoriu de suficiențele noastre, de falsele scări de valoare și ele inoculate abrupt, fără șansa cuminecărilor, pare condamnată la uitare. Nu se poate însă omite, într-o aducere aminte sentimentală, acest meșteșug vechi de când lumea se va fi împărțit între Cain plugarul și Abel păstorul și acesia vor fi devenit eroii biblici ai unui episod ca atâtea altele, din impresionanta noastră zestre de balade, de colinde, despre păstori și ...mioare.

Munții cu pășuni nu au dispărut din geografie. Turmele de oi se mai văd prin golurile alpine, mănate de ciobanii rămași credincioși zeului Pann. Căinii cei mari se mai aud lătrând pe la stâne, într-un amestec cu birjele, cu chiotele oamenilor, întoarse mereu ecouri cu miros de rășină, de culmile și văile împărăției, unui basm încă povestibil. Cum să vorbești cu... *a fost odată ca niciodată*, când baciul în stâna lui bătrână încă face brânza de burduf, fierbe zerul la focul din cepi de brad ca să boldească urda, ori pune la treabă bădăul pentru untul balmoșului?

Apoi cum să nu constăți istoria mai lentă a cuvintelor despre păstorit și despre stână, pe care filologii zeloși le văd dacice, iar alții în pornirea lor către haz le rostesc în cascadă, să sporească nota arhaică și sugestia unui anacronism, față de, vezi Doamne!, cine suntem noi acum!, urmașii unei Rome cu blazonul ei civilizator, păstrat în fala noastră. Uităm, din păcate, în lipsa noastră de discernământ, de superficialitatea noastră mai ales cea orășenească, (din orașul în care am fost mutați abrupt și am devenit statistic orășeni, cu meniri noi existențiale!) aceea care crede, ca și copilul trăit în izolarea blocului, că oaia, capra, vaca, bivolul, calul, măgarul etc., sunt luate din desenele animate, iar laptele, brânza, untul sunt produse exotice pe care le găsești la alimentara. Nota de anacronism, în această vârtelniță, roată ce deapănă amețitor firul timpului de azi, pare explicabilă când suntem potopiți de atâta informație, venită spre noi pe toate canalele, din toate colțurile unei planete devenită neîncăpătoare pentru curiozitățile noastre. Putem discuta despre un anacronism atunci când în moda sincronismului global, un mers croit de superputerile de azi, ni se impune, și noi acceptăm necondiționat, cadența materiei, promisiunea abundenței în ordinea mondială convenită de noile zeități? Poți uita oare paradisul pierdut atunci când te încearcă nostalgiile? Încotro privești când visul devine coșmar, iar promisiunea o evidentă iluzie? Cred că euforia creșterii materiale, ca un balon de săpun de dimensiunea planetei, are în deziluzia imploziei momentul adevărului, acela al constatării dureroase, a lipsei fondului. Scoaterea lui Dumnezeu din ecuația creației,

pusă vanitos în cârca omului demiurg, a ridicat în noile ceruri, noile zeități ale tehnologiei, ca noi stăpâni peste materia altfel ... vorbitoare. Cum să se poată înțelege zeul Pann, cel doinitor din nai și fluier, mare ocrotitor de turme, precum și tatăl său Hermes, pristav al Olimpului în vârsta lui de aur, cu noile zeități aflate în alte gusturi, cu alte hobbyuri? Constatăm doar că au mai fost în istorie rătăcirii vremelnice, că lucrurile s-au mai ascuns în parabole, însă sensul primordial nu a putut fi pierdut. Creștinismul, viu și azi, în biserica lui Iisus Hristos, vorbește de miel și de bunul păstor... Cu toată uitarea, ori rătăcirea... cavalul și stâna, au rămas netulburate în rostul lor de la începutul, mai aproape de legea veche a talionului și de moștenirea pământului, în legea lăsată de moșii întemeietori. Nu poate fi în afara timpului ceea ce are răboj și potrivire de calendar. În acest plan al socotirii timpului și al asumării vremii în care trăim, cu conștienta apartenenței la valul cel mare, nu suntem anacronici. Consecvența într-o trăire, fixată parcă în grădina primordială, cum se arată pastoralul din Carpați, și credem că din toți munții pământului, ne poate vădi permanența, prezentul viu din afara timpului cronologic, dar respectând o ciclicitate a naturii, cu ritmicitatea cercurilor ce se închid între răsărit și apus, între vară și iarnă, între urcușurile la cer și scoborârile în hadesurile cu cerberi. Povestea păstoritului este un paradox. De vârsta legendei fiind, ea încă este realitatea unui meșteșug, căruia nu îi putem surprinde acordul cu lumea reală de azi. De unde atâta interes pentru un lucru cu aparența desuetului, a anacronicului? Credem că pentru duminirea noastră, asupra unui lucru necesar pentru lămurire, merită să ne amintim povestea. O vom spune recitind-o din memoria vie a unui copil, cu șansa de a fi trăit cândva în raiul acesta și de a-l cerceta prin cuvintele scrise de atâția scormonitori în taine.

Munții Loviștei, ai țării din sufletul meu de taină, sunt cei mai frumoși din lume! Din lumea mea de poveste. În ei pleca uneori tata și câte un frate de-al meu mai mare, o vreme lungă cât o vară, cu oile noastre, cu câinii. Plecarea se făcea după ce undeva la marginea satului mulțimea mare de oi, că nu le puteam număra, adusă de toți oamenii satului, inunda într-o gălăgie specială orizontul sonor. O urmam într-o curiozitate, împreună cu alți copii până apuca urcușul plaiului. Satul era în fierbere cu câteva zile înainte. Plutea în aer că se întâmplă ceva important. La noi în curte se petreceau lucruri suspecte. Mulți oameni veneau și plecau. Mama, mai preocupată decât de obicei, robotea neîncetat. „*Trebuie să-i fac târhatul lui tact-o!*”, îmi spunea ea, fără ca eu să pricep mare lucru. Când se puneau caii și măgarii în mișcare, cu desagii bine cumpăniți, cu tot felul de lucruri și nelipsite cojoace, încercam să mă dumiresc. De ce își iau cojoace, că doar este vară? Scăpam câte o întrebare. „*Pe munte nu se doarme ca în casă?, se stă tot timpul lângă oi?, ca să nu le mănânce ursul și lupul. Se stă la areapă, îmbrăcat în cojoc, pentru că este destul de rece pe vârful muntelui?*” Lămurea mama tainele, cu toată răbdarea ei, unui copil departe de vârsta școlii. Imaginația mea vedea deja pe tata și pe frații mei în luptă cu fiarele și nutream o admirație ascunsă față de acești eroi plecați în căutarea gloriei. Aflasem că prietenii mei de joacă, câinii noștri cei blânzi, se bat cu urșii. Tare m-ai tânjeam după favorul de-a fi și eu cândva acolo. *Dar cu țolul acela, ce fac?* „*Ăla e de ploaie!*” Mă lămurea mama. *Trebuie să fie rău să stai în ploaie!*, continuam eu săcâitor ispitierea mea interminabilă. „*Ciobanii iubesc oile și au grijă de ele continuu, zi și noapte și pe ploaie și pe soare*”. *Dar ei nu dorm niciodată?* „*Ba dorm!, lângă oi și dacă latră câinii, care văd și noaptea și au mirosul foarte bun și recunosc sălbăticiunile, se trezesc*

imediat, dau gură, pun mâna pe tăciuni și alungă ursul!”, mă instruia mama cu răbdare. Ce curaj trebuie să ai să te duci în calea ursului, gândeam atunci.

Voi fi fost martor ocular la o confruntare cu ursul după câțiva ani. Tata se afla cu oile în muntele satului Robești: Mândra, iar fratele meu Tică, la sterpe în Pârcălabu'. La sfârșitul verii în grădina din Secături, locul nostru cu odaie și grajduri pentru iernatul oilor pe dealurile satului, porumbii crescuseră și erau numai buni de copt. Aveam legat, ca paznic al grădinii, unul din câinii scoborâți din munte special. Aveam sarcină să merg la el cu mâncare și să-i dau apă în fiecare zi. Inspectam și grădina. Într-una din zile constat gardul rupt, mai departe de unde era câinele și coceni de porumb smulși și cu drugile mâncate. Dau știre acasă de ceea ce am văzut. Seara mama îmi spune să merg cu ea să-i țin de urât, să păzim grădina. Încerc un amestec de bucurie și teamă, cu puțină frustrare, că voi întrerupe joaca mai devreme cu tovarășii mei din sat. Urcăm în deal tot într-o povestire. Avea mama un dar al povestitului, că nu te mai săturai să o ascuți. Ajunși în deal, făceam focul în soba odăii, ca să fie miros de fum. Slobozeam câinele, aprindeam lampa cu gaz, ne continuam poveștile, până când ne apuca somnul. Pe la miezul nopții, când somnul era mai dulce, m-am trezesc într-o larmă ciudată. În casă întuneric, afară lătrături de câine asmuțit, extrem de violente și chiote de „*huoo ursu!*”. Am ieșit speriat din căsoaie cu gândul să mă pun sub protecția mami. Un cer înstelat deasupra, printre porumbii aflați în fața căsoii, acolo de unde se auzeau chiotele, se vedea o lumină mișcătoare. Am ajuns într-un suflet de purece acolo. Mama cu lampa într-o mână și cu un vreasc care fumega, urma câinele într-o direcție nedeslușită prin semiîntunericul nopții. „*Mergi în odaie că nu e treabă de copil aici!*”, îmi spuse cum mă văzu. Pus în siguranță lângă fusta ei, nu mă încumetam la nici un pas prin întunericul porumbiștei. După un timp, când lătratul câinelui nostru abia se mai auzea departe de grădină, mama și-a încetat și ea chiotele. A lăsat tăciunele din mână să fumege la marginea grădinii, m-a luat de mână și mi-a zis: „*hai la culcare că în noaptea asta nu mai vine!*” Am avut parte de o lecție ciudată. Mama mă luase cu ea ca să îi țin de urât. În toiul nopții, uită de urât și ieși afară să alunge ursul, care tocmai venea să ne distrugă recolta. Nu îi mai era urât și nici nu avea nevoie de mine! Mi-a explicat ea, că nu făcuse prima dată lucrul acesta și că dacă nu știm să ne apărăm munca, trudim din greu, degeaba. Cât despre ajutorul meu, mi-a spus că fără mine, știut prin preajmă, nu ar avea nici ea atâta curaj. Apoi mi-a spus că munca a făcut-o de fapt câinele, frica ursului de foc, și respectul lui față de oamenii curajoși. Iar noi am fost niște oameni curajoși, chiar de când am plecat de acasă.

Despre tata, despre frații mei mai mari, auzisem multe lucruri privind curajul lor. Știa tot satul despre pățania fratelui Tică, alergat de o ursoaică pe Dosul Băroiului, după ce îi va fi șicanat puii, și de intervenția salvatoare a câinilor. Vaise satul câteva zile despre afurisitul de Tică al Ioanii Sandrinii, care s-a bătut cu ursul, chiar dacă în realitate fusese o... fugă sănătoasă și bărbăția unor câini credincioși. Dar despre curajul mamei mele, cea pricepută la războaiele de țesut, nu știusem nimic. Mai târziu îmi va fi povestit de întâlnirile sale și ale altor oameni din sat, cu ursul pe cărări, prin zmeurișuri și că cel ce se da la o parte era întotdeauna ursul. Ce oameni strașnici sunt în satul meu! Cum să nu îi iubești? Cum să nu te mândrești cu ei? Mă va fi măcinat întotdeauna întrebarea, de unde le vine eroismul cotidian? De unde își procură energia muncii de o duritate extremă, într-un teren arid și slab productiv? De unde atâta tărie de caracter și atâta devotament

pentru rudele apropiate și apoi pentru comunitatea obștii? Mă voi fi dumerit mai târziu, privind spiritul locului, văzând și alți români, din țara cea mare, asemenea sătenilor mei din Loviște, la fel de amprentată în trupul și sufletul ei cu eroismul, remarcat de un copil curat în trăirile lui.

Pas-tor-al-ul are în... cuvântul său, esența sa! Turma este purtată în mod permanent în căutare de hrană. Componenta dinamică, *in actu*, face din pastoral o apartenență la cerc. Coliba își are, ca și cortul, vatra circulară. Stabilitatea din timpul verii se duce... în tranzitoriul rectangular al stânei. Probabil prima transfigurare, sacră, a cercului în pătrat! O adevărată coborâre a lui Dumnezeu, pe vârful muntelui, să dea sacralitatea templului. Se va întâmpla apoi ca Dumnezeu să devină Bunul Păstor, iar neprihănitul Miel, obiect al sacrificiului purificator. Intermedierea aceasta într-o alegorie înțelegătoare se poate identifica și în planul lingvistic. Glasul lui Dumnezeu, cuvânt auzit, poate fi apoi văzut în oile albe și negre, mai ales de aceiași culoare, pe câmpurile în contrast. Iarna cea grea cu oile negre, iar vara cu oile ei albe. Coborârea din ceruri este graduală: vârful de munte înalt, golul alpin, stâna adăpostită în poiana de lângă pădure, piciorul de plai, dealurile pre-montane, plaiurile și lăsătorile, văile umbroase, drumurile transumanței către câmpie, câmpiile mănoase și bălțile, din apropierea țărmurilor de mare. Într-o comprimare a timpului, ca o veritabilă anulare, pastoralul este în toate locurile, într-o dinamică cu ciclicitatea cercului, luat ca marcă a permanentei întoarceri, icon al rotundului colibei și cortului mișcător, al clopotelor și birjelor, strigate ale turmelor în mișcarea către Dumnezeu, păstorul cel mare al veșniciei și al tuturor turmelor sale, în pendularea lor ciclică. Suntem încă în lumea lui Abel, când mersul turmelor reprezenta mersul timpului. Templu se construiește și se sfințește anual, numai prin fixarea în ...piatra muntelui, al luminoaselor veri, ce ostoiesc pentru o vreme pendulul. Vara, doar vara păstorul transhumant, are parte de rectangularul stânei, acel univers circular de deasupra, resorbit între pereții de brad. În interiorul acestui sanctuar, cu focul viu, ceea ce este lichid se încheagă, iar viața ia chipul somnului de noapte. Aici Dumnezeu, demiurgul, ia chipul baciului, atotcunoscător și stăpân absolut! Credem că muntele, cu verile lui însorite, avea în gândul păstorului primordial, reprezentarea Raiului, cum cred că iernile viscolite, cu oile, câinii și ciobanii, pătimind pe drumurile nesfârșite ale câmpurilor înghețate, semănau Hadesului.

Vechimea păstoritului, se demonstrează ușor, dacă nu trebuie să ascundem în demonstrația noastră, lucrurile incomode pentru anumite vremi. Prin 1964, de exemplu, într-o cercetare „științifică” de Romulus Vuia: „*Tipuri de Păstorit la Români*”*, lucrare editată de Academia R.P.R., având în spate consultanți remarcabili: Tiberiu Morariu, Ion Conea, Valeriu Butură, aflăm lucruri importante, însă despre fundamentul pastoralului, *proprietatea milenară asupra munților, a păstorilor noștri*, nu se putea sufla o vorbuliță! Pastoralul este o îndeletnicire universală, cu vechime milenară. O profesie mondială, cu multe lucruri comune, dar și specificități locale. Diviziunea muncii, din perspectiva modurilor de producție, nu trebuie privită, ca o etapă de dezvoltare încheiată, ea are loc permanent în așezarea și reșezarea dezvoltării economico-sociale a locurilor. Dezvoltarea unor alternative pentru câștigarea existenței, mai facile, a determinat mutații în orientarea profesională. Schimbarea statutului dreptului de proprietate, asupra munților, a însemnat pentru păstorit o lovitură, aproape mortală. În Loviște existau la începutul secolului XX *, circa 70.000 de oi declarate (este o întreagă poveste cu declararea reală a

numărului de oi!), azi șeptelul ovin este redus de circa zece ori! În Robești din turmele de mii de oi, au mai rămas câteva turme, cu doar sute. Tradiția o mai duc familiile: Frunzescu și Petcu, care mai adună și oile, puține la număr, ale unor proprietari simbolici. Semne de revenire la obiceiul vechi ar fi posibile, în condițiile restaurării drepturilor moșnenilor asupra munților, și a unor politici, de dezvoltare a zonelor de munte, înțelepte. Formula de organizare ancestrală a vieții sociale: *obștea de moșneni*, nu putea fi luată în discuție, prin 1964, în plină colectivizare. De aici și definirea inconsistentă a stânei, ca o veritabilă instituție de asociere în devălmășie, a drepturilor și obligațiilor unor oameni liberi și stăpâni pe pământuri și pe turme. După naționalizări, colectivizări, vânătoare de chiaburi, îngrădire a transhumanței, formulele întovărășirilor, cum să poți demonstra, ocolind cenzura, sustenabilitatea stânei, ca o fermă a unor proprietari de oi și de pășuni? Cum să demonstrezi că transhumanța nu este un nomadism cronic? Că de fapt era o întoarcere acasă, în moșia proprie, în acareturile personale? Cum să demonstrezi legătura, nu numai afectivă, de o glie care nu este juridic a ta? Stâna a fost un model asociativ, ca un liant local al cetelor de moșneni, înrudiți prin sângele moșilor proprii, ținuti laolaltă de comuniunea palpabilă și la vedere de interese, de care viața lor depindea în mod direct. Extrapolăți această unitate și duceți-o într-o unitate cnezială, ori voievodală și veți găsi motivația unui eroism pilduitor în istorie. Moșii comunităților locale sunt întotdeauna cunoscuți. Ei dau ramurile neamurilor ce stăpânesc în indiviziune, în devălmășia legii românești, fără puțința înstrăinării în afara obștii, *a moșiei!* Lipsa analizei pastoralului, din perspectiva moșnenilor, a lipsit cercetările, din perioada... roșie și fără de Dumnezeu, de probe palpabile. Abordările: sociologiei, antropologiei, etnologiei, etnografiei, mitologiei etc., puteau să abstractizeze savant, în slujba cărților, din bibliotecile citite foarte rar și de foarte puțini și să băsnească despre...mioane și păstorii, care cântau din caval pe mirificele plaiuri românești, într-o lume idilică și tot atât de ireală, ca aceea a basmului, dar nu puteau demonstra faptul elementar, că Românul are în determinarea lui concretă, pământul din care s-a ivit, pe care îl udă cu sudoare, îl apără cu sânge și în care își pune de sămânță părinții, și ei garantează rodirea mai departe.

Continuitatea de viațuire în spațiul acesta... mioritic, din care revendic Loviștea natală, nu se pune în discuție. Nomadismul, asociat transhumanței, este o eroare de alocare de sensuri cuvintelor. Dacă s-ar fi consemnat că păstorii munților erau și proprietari ai munților, în devălmășie, ori ca descendenți ai unor moși emblematici, unii dând chiar numele vârfurilor, confuziile dispăreau de la sine. Proprietatea satelor de moșneni asupra munților, era întărită cu hrisoave domnești și azi vorbitoare din arhive...

Pastoralul se organizează specific, în raport cu relieful local, mărimea turmei, a comunității locale, după posibilitatea vărării, a iernării, după posibilitatea găsirii ciobanilor, atunci când stăpânul de oi nu își asumă direct, prin membrii familiei proprii aceste corvezi. Mărimea turmei poate determina transhumanța, ori iernarea la locul de domiciliu, lucrul acesta presupunând existența nutrețului pentru iarnă. Din experiența familiei noastre am constatat că în câteva decenii au fost practicate multe tipuri de păstorit: cu transhumanța iarna prin Banat, în Câmpia Tisei, prin Bălțile Dunării; acasă, pe dealurile din Robești, cu fânul din clăile și păturele adunate din vară; cu stână proprie, primăvara prin preajma casei, la căsoaia din Secături (odaie după spusa locului!), vara la stâna din Gorgane, moștenită de la moșul nostru Nicolae Sporiș, ori la cea din Mândra, într-o stână emblematică prin mărimea ei, alături de tot satul.

În stâna devălmașă a satului, toate cheltuielile și veniturile se făceau pe cap de oaie. Existau totuși reguli de amendare a principiului general. Nu toate oile aveau lapte la fel, din vari motive. Atunci *se măsură laptele* și oile întărcate prematur erau *scoase din brânză*. Lucrul acesta se întâmpla cam pe la Sânpetru, și era confirmat de cei responsabilizați de sat pentru acest lucru. Îmi amintesc cu orgoliu nemăsurat acest lucru pentru că tata nu lipsea aproape niciodată de la acest eveniment. Priceperea lui într-ale oilor era neîntrecută. Memoria lui vizuală era cu adevărat excepțională. Cunoștea după chip toate oile din turmă, fără a apela la semnele crestate,* la urechile blânderor animale, numindu-le instantaneu stăpânul. Calitatea aceasta devenea foarte căutată la *spartul stânei*, ori când trebuiau scoase oile fără lapte, din turmele de mânăzări și duse în cea a sterpelor. Turmele de mânăzări erau de regulă două, tocmite pe culori: albă și neagră. Oile întărcate prematur erau duse în alt munte, în Pârcălabu', din proprietatea satului și destinat sterpelor. Această reglare de lucruri în stâna devălmașă, se făcea într-un moment când vârfurile munților luau parcă foc, de la smârdarul întins în covoare nesfârșite. Atunci tata venea cu Bujor de Munte la pălăria lui rotundă, cu ranița plină de flori bune de ceai, rădăcini de ghințură pentru pofta de mâncare și dintr-ale stânei, în desagii cumpăniți pe cal, evident din ceea ce i se cuvenea ca proprietar de oi. Nici paguba individuală nu era preluată de totalitatea obști. Când se prăpădea vreo oaie, din cauze diverse: boli, lighioane, trăsnet etc., se recuperau rămășițele ca probă. Aici urechile, cu semnele lor, se vedeau de mare ajutor. Aceste abateri de la o regulă de aparentă solidaritate, își aveau în rânduiala acestor oameni liberi, explicații precise. O oaie bine îngrijită, de iubirea stăpânului, nu întărca niciodată, ori dacă acest lucru se întâmpla ea era condamnată la sacrificiul imediat din toamnă, fie pentru pastramă, fie pentru sloi. Se pierdea dreptul ei de brânză, dar se câștiga grăsimea ei. Paguba avea drept cauză lipsa norocului, pusă pe seama păcatelor stăpânului. Dacă animalul pierise de urs, sigur stăpânul lucrase de ... Macaveiul Ursului! Dacă pierise de trăsnet, sigur fusese blestemat, ori nu ținuse zilele cu... rău de foc etc. Totul căpăta explicația potrivită și lucrurile se descărcau firesc, într-o comunitate, în care fiecăruia îi va fi venit rândul cândva, într-o legitate statistică, și i se va fi spus că are niscăi păcate ce trebuie mântuite.

Din perspectiva organizării sociale, satul meu, ca și majoritatea satelor loviștene, este un exemplu real, dintre cele intuite de Traian Herseni*, de comunitate în sine, care știa pe cont propriu să își organizeze viața și să-și procure întreg necesarul de trai. Știa rostul păstoritului, al lucrului pământului și al multor meșteșuguri la îndemână: tăietori de lemne, vărari, cărăuși, morari, dulgheri etc. Exemplul tatălui meu, este unul tipic pentru aproape toți oamenii satelor Loviștei: păstor, plugar, cărăuș cu carul propriu, priceput și la alte lucruri. Mama, cu acest titlu, onorat de cei opt copii născuți, crescuți, trimiși la școli și rostuiți, o casnică desăvârșită, o agricultoare harnică, cu dealurile în piept când pământul o cerea. Sapa, grebla și furca erau nelipsite în mâna ei, mai ales furca și în ipostaza ei de furcă de tors. Pe lângă casa noastră erau toate uneltele: rindeaua tâmplarului, tesla dulgherului, calapodul cizmarului, țăpina, barda, securea și toporul tăietorului de lemne, din pădurea obștii sale; plugul, grapa, rarița, semănătoarea și celelalte acareturi necesare agriculturii; coasa, grebla, furca, țăpoiul, pentru rostul fânului; tot instrumentarul stânei și cele necesare oilor. Țesutul, cusutul, torsul, având la bază lâna oilor familiei, aveau inventarul de scule complet. Carul pentru plăvanii nelipsiți în bătătură, ori sania atât de necesară în iernile grele, era o prezență în majoritatea comunităților de vale și cu ieșire la drumurile amenajate. Vor fi fost în Loviștea cea mare

și excepțiile, unde carul să nu fi fost cunoscut*, pe Lotru, mai sus de Mălaia de exemplu. Oamenii acestor comunități, de sine stătătoare, parcă modele cneziale din primordial, vor fi fost din totdeauna sarea pământului și garanția permanenței. Știau toate rosturile. Unde încăpeau atâtea priceperi și știința transiterii lor peste generații? De unde atâta dragoste de animale, respect pentru muncă, într-o chemare a zilelor prielnice, riguroasă? De unde atâta respect pentru cele hotărâte și rar consemnate pe vreun răboj? Știau cu toții rostul vieții îndătinată în legea nescrisă a pământului, dar apărută cu sânge la nevoie! De aici aparența de îndărătnicie față de regulile cele noi, băgate pe gât în istoria, care le-a uitat sistematic firea. Știau să se bucure, în spiritul nemuririi dacice, de copii născuți, botezați, crescuți în spiritul muncii, căsătoriți și înzestrați pentru a prelua ștafeta. Apoi mulțumiți, cu lumina revărsată pe nepoți, vor apune de sămânță, în pământul atât de frământat de trecerea lor vremelnică.